

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לה, תשמ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מִשְׁמַח — שְׂמֵחָה, רַחֲמָנִית.

“אֵיךְ לִי מַחֲמַד עֵינַי וּמִשְׂמַח נַפְשִׁי אֵלָא אַתְּהָ” (פְּסִיקְתָּא רַבְתֵּי ל’).

עֵינַי הַבְּרַמָּן, עֵינַיִם בְּמַגִּילוֹת מִדְּבַר יְהוּדָה, “סִינֵי” כֶּרֶךְ לֵב, חוֹב ג-ד, תְּשִׁי”ג, ע’ קנ”ב. כְּנַעֲנֵי מִצַּטֵּט ‘לע”ח’.

מִשְׁעָה — מִשְׁעֵי, נִיקְיוֹן.

“עַל מִשְׁעַת צַחֲוֹר נּוֹצְוֹתֵינוּ” (י”ל בִּיאֵלֶר, אֲשֶׁדוֹת יָמִים, ע’ 221).

(הַמֶּשֶׁךְ יִבֹּא)

מ א י ר ר ו ט נ ב ר ג

לְהוֹרְאוֹתֵיהֶם שֶׁל הַשֵּׁם “בַּת” בַּכְּמָה מִקְרָאוֹת וּשְׁלֵ הַשֵּׁם “אִישׁוֹן”

הַשֵּׁם “בַּת” מִצּוּי בַּכְּמָה מִקְרָאוֹת כְּנִסְמֵךְ לִפְנֵי סוּמֵךְ, שֶׁהוּא שֵׁם שֶׁל עַם אֹז אַרְץ, כְּגוֹן בַּכְּתוּב “שִׁישִׁי וּשְׂמַחֵי בַת אֲדוֹם” (אֵיכָה ד, כֵּא), אֹז שֶׁל עִיר, כְּגוֹן בַּכְּתוּב “צַהֲלֵי קוֹלְךְ בַּת גְּלִים” (יִשׁ’ י, ל); וְכֵן הוּא מִצּוּי כְּנִסְמֵךְ לִפְנֵי סוּמֵךְ, שֶׁהוּא הַשֵּׁם עֵינַי, כְּגוֹן בַּכְּתוּב “שְׁמַרְנֵי כְּאִישׁוֹן בַּת עֵינַי” — וְנִשְׁאַלְתָּ הַשְּׂאֵלָה: מֵהוּ הַדְּבַר, שְׁלוֹ נִתְכַּנְּנוּ מִנְּסַחֵי אוֹתָם הַמִּקְרָאוֹת בַּשֵּׁם בַּת, שֶׁהוֹרְאוֹתוֹ הַפְּשׁוּטָה הִיא: מִי שֶׁנּוֹלְדָה לְהוֹרֵיהֶּ כְּנִקְבָּה?

נתתי את דעתי על תכונותיה של מי שנקראת "בת" בהוראתו המקורית של שם זה, ומצאתי בהן תכונה אחת, שבהשאֵלה היא מתאימה גם לנסמכו של סומך שבמקראות פגון "בת אדום", גם לנסמכו של סומך שבמקראות פגון "בת גלים", וגם לנסמכו של הסומך "עין". הבת, שבהגיעה לגמר התפתחותה היא אישה ולא גבר, עדיין אין בידה להגן על עצמה — אך יש לה אב, העומד על המשמר ומגן עליה מפל פגיעה. תכונה דומה יש גם —

(א) לאוכלוסייה האזרחית של עם, של ארץ או של עיר: אוכלוסייה זו מורכבת ברובה מזקנים, נשים וטף — וגם הגברים שלה הם בדרך כלל בלתי-מזוינים — ואין בידה להגן על עצמה מפגיעת אויב, אבל יש לה צבא, העומד על המשמר ומגן עליה;

(ב) לקרנית שבמרפז שיטחה הקדמי של העין: שאר אבריו של האדם, פגון הידיים, הרגליים, הראש וגם הגופה, שכשמתקרב אליהם מה שעשוי לפגוע בהם, יכולים הם להטות עצמם למקום מרוחק קצת מכיוון התקדמותו של מפגע זה ולהינצל בכך מפגיעתו בהם; אולם אותה קרנית אינה יכולה להטות עצמה ממקומה, אבל יש זוג עפעפיים, העומד על המשמר, וכל אימת שמהו עשוי לפגוע באותה קרנית, יורד העפעף העליון על שטחה הקדמי של העין, והעפעף התחתון מתרומם ומכסה את הקרנית כולה, ושומר עליה מפגיעה.

בשל דמיון תכונות זה בין האוכלוסייה החלשה ושל קרנית העין למצבה "בת" בהוראתו האמורה, השתמשו סופרי המקרא

הנ"ל בשם "בת" בהשאָלה — גם פנסמך, שהוא ביטוי לעיר או למדינה וגם פנסמך לשם המציין את קרנית העין.

ואם כן, מהי הוראתו של אישון? והנה הסברה, כי בשם אישון הכונה לעיגול הקטן שבאמצעה של הקרנית, ושהוא נקרא "אישון" על שם הדמות הקטנה של "איש", ר"ל של אדם, הנשקף בה, ושהסיוס "—ון" מורה על הקטנה — סברה זו אינה מקובלת, כידוע, במחקר הלשון, ובעברית המקראית אין הסיוס "—ון" מורה על הקטנה. לכן נראה לי, כי השם אישון נגזר מן השורש ישן, והאל"ף נוספה לפני אותיות השורש — בדומה לאל"ף, שנוספה לפני אותיות השורש של השמות "אָגרוף", "אָשכול" ועוד; והוראת השם אישון עיקרה מְסַךְ שִינָה, כלומר, אישון משמעו: זוג העפעפיים, שהוא מְסַךְ שִינָה של העין, הואיל וע"י התקרבות העפעף העליון והעפעף התחתון זה לזה על גבי שטחה הקדמי של העין, הם מסתירים את האור מן העין ומאפשרים לה בכך את השינה.

לפי זה יהיה פירושו של "שמרני כאישון בת עין" (תה' יז, ח): שמרני, כפי שהאישון (ר"ל זוג העפעפיים) שומר על בת העין, ר"ל על הקרנית. גם שאר מקראות, שהנסמך בת מצוי בהם לפני סומך, שהוא שם של עם, ארץ או עיר, וכן שאר מקראות, שהשם "אישון" מצוי בהם, נתפרשו לי יפה לפי ההוראות הנ"ל של בת ושל אישון.